

Література

1. В. В. Вітлінський, Г. І. Великоіваненко. Ризикологія в економіці та підприємстві. — К.: КНЕУ, 2004, С. 5.
2. Розов М. А. Выбор методологии измерения рыночных рисков Value at Risk (VaR) для оценки валютных рисков в банке // <http://www.finrisk.ru>
3. *Risk Metrics*. Technical Document, Fourth edition, 1996. Appendix A. Test of conditional normality, Table A2. p. 230.
4. В. В. Вітлінський, П. І. Верченко, А. В. Сігал, Я. С. Наконечний. Економічний ризик: ігрові моделі. — К.: КНЕУ, 2002.
5. Блудова Т. В. Теорія ймовірностей. — Л.: ЛБІ НБУ, 2005.

Стаття подана до редакції 10.10.2011

УДК 332:339.7

І. О. Комшук, здобувач
кафедри міжнародної економіки,
ДВНЗ «Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана»

ДІЯЛЬНІСТЬ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИХ КОМПАНІЙ У КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

АНОТАЦІЯ. У статті висвітлено особливості розвитку регіонів України в контексті діяльності транснаціональних корпорацій, визначено напрями можливої співпраці та шляхи інтенсифікації взаємодії між ТНК та регіонами України.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: регіони Україна, транснаціональні корпорації, країни «ядра», сектори економіки регіонів, економічна безпека регіонів.

АННОТАЦИЯ. В статье освещены особенности развития регионов Украины в контексте деятельности транснациональных корпораций, определены направления возможного сотрудничества и пути интенсификации взаимодействия между ТНК и регионами Украины.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: регионы Украины, транснациональные корпорации, страны «ядра», секторы экономики регионов, экономическая безопасность регионов.

ANNOTATION: The article highlights the peculiarities of the development of the regions of Ukraine in the context of the business activity of the transnational corporations, the ways of the intensification of cooperation of TNCs and regions of Ukraine are revealed.

KEY WORDS: regions of Ukraine, transnational corporations, countries of the «nuclear», sectors of the economy of regions, economic security of regions.

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку світової економічної системи характеризують такі основні особливості: поглиблення міжнародного поділу праці; інтернаціоналізація виробництва; посилення глобальних впливів на національні економіки; пріоритетне значення науково-дослідного потенціалу та «зелених технологій» держав Великої двадцятки з одночасним вимушеним процесом об'єднання інших країн (приблизно 190) за територіальним принципом та матеріальними інтересами.

Інтенсифікація міжнародної конкуренції, діяльність транснаціональних корпорацій, світових фінансових організацій, цілеспрямовані протекціоністські заходи провідних держав «золотого мільярда» обумовлюють необхідність урахування особливостей глобального середовища як фактора формування та модифікації стратегій ТНК. У другій половині ХХ ст. основною тенденцією світової економіки є прискорення темпів глобалізації, зумовленої міжнародною міграцією капіталів, використанням міжнародного поділу праці, поглибленням спеціалізації країн, поширенням їх економічних взаємовідносин та взаємозалежності. За цих умов центральним суб'єктом глобальної трансформації світового економічного зростання стали транснаціональні компанії (далі — ТНК), які поступово завойовують нові ринки, розташовуючи в різних країнах світу свої філії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема взаємодії ТНК і національних економік, які намагаються використати потужність ТНК для забезпечення власних конкурентних переваг, у тому числі на рівні регіонів, цікавила багатьох вітчизняних науковців. Серед останніх публікацій необхідно відмітити дослідження А. Пешко [7], який докладено проаналізував специфіку інвестиційної діяльності ТНК у контексті глобального економічного середовища, зосередивши увагу на специфічних рисах, які притаманні новому етапу розвитку світової економічної системи. На виявленні кореляційних зв'язків між сучасним політико-економічним середовищем і специфікою розвитку ТНК зосередив увагу Д. Бібіков [2], у контексті підвищення міжнародної конкурентоспроможності країн розглядали стратегії ТНК Т. Азарова та В. Охота [1].

Невирішені частини проблеми. Незважаючи на значну увагу проблем взаємодії ТНК з національними економіками, додаткової уваги потребує специфіка налагодження співпраці ТНК з регіонами.

Метою дослідження є виявлення напрямів використання ТНК для стимулювання розвитку регіонів України.

Виклад основного матеріалу. У сучасних умовах ТНК стали сполучною ланкою між світовим господарством і національними економіками, їх діяльність усе більше перетворює світове господарство в єдиний ринок факторів виробництва. ТНК, оскільки вона приймає участь у глобальному економічному суперництві, як правило, дотримується глобальної стратегії, яка означає, що, реалізуючи свою продукцію у багатьох країнах, вона дотримується єдиного підходу (рис. 1).

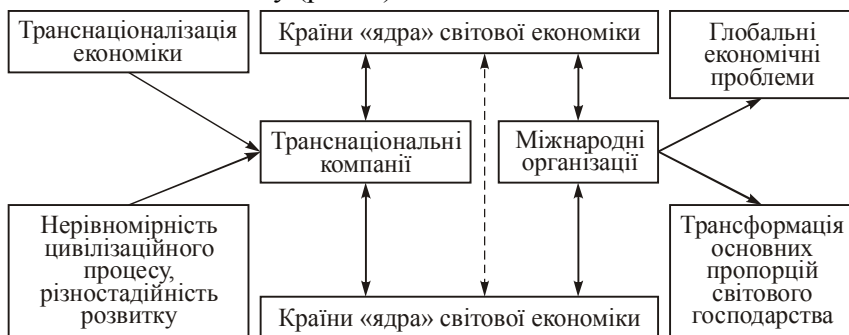

Рис. 1. Напрями взаємодії основних суб'єктів глобальної економіки [2, 4]

ТНК перетворились на важливі центри прийняття рішень у світовому масштабі. Створюючи глобальні виробничі і торговельні імперії, вони активно впливають на розвиток світової економіки в цілому. Зростаюча глобалізація економічного життя на рівні ТНК все більше вимагатиме відповідної макроекономічної політики на державному рівні.

Курс держави на інтеграцію в глобальну економіку передбачає активне залучення прямих іноземних інвестицій (ПІІ), серед яких особливу роль відіграють інвестиції транснаціональних корпорацій (ТНК). В економіку регіонів України входять іноземні компанії — лідери світового виробництва, які утворюють глобальні відтворювально-інвестиційні цикли, при цьому вибір місця дислокації капіталів ТНК залежить не стільки від загального інвестиційного клімату країни, скільки від територіальних переваг розміщення та вартості факторів виробництва.

Вплив діяльності ТНК на економіку регіонів України неозначний. У цілому прямі іноземні інвестиції мають сприяти активізації господарської системи регіону та формуванню конкурентного середовища, тому розміщення капіталів ТНК на певній території зазвичай розцінюється як очікуване залучення

стратегічних інвесторів без урахування можливих наслідків інкорпорації капіталів таких компаній у структуру економіки регіону з погляду комплексного, збалансованого регіонального розвитку та вимог економічної безпеки. Діючи на території країни, ТНК схильні до виснаження природних ресурсів, здатні деформувати структуру економіки регіонів через монополізацію її окремих секторів і порушення об'єктивно складених пропорцій територіального поділу праці, що вимагає втручання держави у регулювання процесів транснаціоналізації економіки регіонів.

Іноземні ТНК опанували стратегічні сектори промисловості України. Так, з шести нафтопереробних заводів (НПЗ) чотири контролюються зарубіжними нафтовими ТНК. До ТНК, що діють у сфері стратегічних ресурсів, належить компанія «Русал» («Російський алюміній»), яка забезпечує 10 % світового виробництва алюмінію та контролює Миколаївський глиноземний завод. ТНК «ArcelorMittal» володіє одним і найбільших стратегічних підприємств України. Стратегічними інвесторами з Голландії та Росії опанована галузь зв'язку. Практично розподілені між глобальними компаніями наступні сектори економіки регіонів України (або визначально контрольовані) [3]:

1) переробка олійних та зернових культур (включаючи експорт зерна): ТНК «Bunge», «Archer Daniels Midland Company», «Cargill» (США);

2) переробка молока: ТНК «Groupe Lactalis», «Danone» (Франція), «Вімм-Білль-Данн» (Росія), «Юнімілк» (Росія);

3) виробництво кондитерських виробів (шоколаду) та концентрованих харчових продуктів: ТНК Nestlé (ТМ «Світоч», «Горчин-продукт» та ін.); «Крафт Фудз» (ТМ «Корона»);

4) виробництво пива та безалкогольних напоїв: ТНК «Baltic Beverages Holding», «Interbrew», «SABMiller», «Pepsi» (викуп компанії «Сандора»), «Coca-Cola», «Orangina Group» (викуп компанії «Росинка»);

5) виробництво тютюнових виробів: ТНК «Japan Tobacco International», «Imperial Tobacco Group», «Gallaher», «Philip Morris», «В.А.Т.»;

6) виробництво продуктів побутової хімії та парфумерії: ТНК «Procter&Gamble» (США); «Юнілевер» (Великобританія-Нідерланди);

7) виробництво цементу: ТНК «Heidelberg Zement», «Dyckerhoff AG» (Німеччина) «Lafarge» (Франція), «CRH Group» (Ірландія), «Євроцемент» (Росія);

8) виробництво сучасних будівельних матеріалів: ТНК «Hempel Bautechnik», «Кнауф» (Німеччина).

Усі перераховані компанії (за виключенням ТНК «Юнілевер», яка має лише торгове представництво) викупили або побудували виробничі потужності в регіонах України, стаючи фактично органічним елементом структури регіональних господарств. Окрему групу ТНК, що діють в економіці регіонів України, становлять компанії, які розгорнули складальне виробництво у машинобудівній галузі, це, зокрема, ТНК «General Motors Daewoo Auto & Technology», «Volkswagen» тощо. Негативним є момент перетворення країни, яка має величезний інтелектуальний і науково-технічний потенціал, здатний забезпечити власний технологічний прорив, на полігон для виконання механічних операцій.

Агропромислові ТНК є основними постачальниками високо-технологічних продуктів і послуг для сільськогосподарського виробництва, прикладом яких можуть бути високоякісний посівний матеріал (Pioneer, Monsanto тощо), високопродуктивна сільськогосподарська техніка й обладнання (CNH, John Deere, AGCO, Claas), засоби захисту рослин (Bayer, BASF, Dow тощо). ТНК можуть виступати як фінансові партнери та інвестори, які зацікавлені в розбудові внутрішньої інфраструктури України. ТНК виступають як торговці та експортери надлишку сільськогосподарської продукції та продуктів її переробки на зовнішні ринки [6].

Необхідно враховувати специфіку стратегії діяльності таких компаній: чітко виражена ставка на внутрішній ринок України, обмежені зв'язки з місцевими компаніями — потенційними постачальниками сировини, агресивна рекламна кампанія і тактика знищення «внутрішніх» конкурентів.

Нині у світовій практиці не існує уніфікованих важелів впливу на діяльність ТНК для узгодження стратегічних інтересів корпорацій з інтересами території розміщення виробництва. Ураховуючи принцип субсидіарності та інституціональні особливості територіального устрою нашої держави, регулювання процесів транснаціоналізації економіки регіонів доцільно здійснювати засобами відповідного напрямку регіональної політики.

Процеси транснаціоналізації економіки регіонів мають бути керованими як на державному рівні, так і на рівні окремих регіонів у таких напрямках [3]:

- 1) забезпечення виконання регіонами їх функцій у національній стратегії регіонального розвитку;

- 2) найефективніше використання ресурсів регіонів на основі сполучення внутрішніх і зовнішніх джерел зростання;

3) дотримання вимог економічної безпеки регіонів, загроза якій збільшується зі зростанням тиску глобалізаційних процесів.

До функцій держави в регулюванні процесів транснаціоналізації економіки регіонів повинні входити [3]:

1) координація транснаціоналізації в межах усіх регіонів України, оскільки проведене дослідження довело, що ТНК обирають місцем дислокації своїх капіталів чітко визначені групи регіонів, що мають схожі переваги розміщення виробництва і проводять єдину стратегію щодо взаємодії з місцевими органами влади та товаровиробниками, не орієнтуючись при цьому на підтримку існуючої мережі виробничо-коопераційних зв'язків, яка забезпечує внутрішньодержавну міжрегіональну інтеграцію;

2) підтримка законодавчими органами влади ініціатив регіонів щодо вдосконалення системи регулювання діяльності іноземних компаній з огляду на оцінку впливу останніх на ефективність функціонування та розвитку регіональних соціо-еколого-економічних систем;

3) забезпечення державних гарантій у вирішенні проблем з міжнародними регулюючими структурами у разі впровадження регіонами обмежувальних заходів щодо небажаних напрямів діяльності ТНК;

4) контроль за підтримкою пропорцій регіонального розвитку, який забезпечує єдність відтворювального циклу в разі входження в економіку регіонів ТНК, які мають власні інтереси щодо формування мережі постачальників сировини та організації ринків збуту виробленої в межах регіону продукції;

5) забезпечення стратегічних орієнтирів регіонального розвитку в напрямі переходу до інноваційно-інвестиційної моделі економіки регіонів;

6) моніторинг стану економічної безпеки держави у зв'язку із залученням ПП до регіонів, носіями яких є ТНК;

7) узгодження політики транснаціоналізації економіки регіонів із державною регіональною політикою і стратегією регіонального розвитку.

Ключова ідея формування і реалізації політики транснаціоналізації економіки регіонів, як окремої сфери державного регулювання економіки України, полягає в організаційно-правовому забезпеченні узгодження інтересів території з інтересами представників національного та транснаціонального бізнесу.

Слід зауважити, що реалізація політики транснаціоналізації економіки регіонів передбачає вироблення селекційного підходу до іноземних компаній, які планують проводити свою діяльність

у регіоні. Це потребує чіткого усвідомлення вимог, що можуть висуватися до ТНК без порушення міжнародних договорів та знання світової практики регулювання ПІІ. Оскільки за юридичною формою наявність ТНК у регіоні є фіксацією ПІІ, проблеми регулювання діяльності ТНК розглядаються як державна позиція щодо регламентації процесів іноземного інвестування. У регіонів має бути право ініціативи щодо застосування системи стимулюючих і обмежувальних заходів відносно іноземних компаній, які діють на конкретних територіях, тобто необхідна часткова децентралізація регулювання процесу іноземного інвестування.

Така децентралізація в економіці регіонів повинна відбуватися, виходячи з наступних принципів [3]:

1) узгодження загальнонаціональних інтересів з принципом субсидіарності;

2) відповідності нормам і принципам міжнародних зобов'язань держави;

3) підпорядкованості реалізації системи заходів регулювання іноземного капіталу на регіональному рівні реалізації стратегії розвитку економіки регіону та завданням поліпшення якості життя населення;

4) контролю з боку держави, яка гарантує свободу економічної діяльності від корупції та лобіювання інтересів місцевих бізнеселіт;

5) збереження підприємницької ініціативи та умов добросовісної конкуренції для вітчизняних і зарубіжних компаній, що діють в економіці регіону.

Найбільший рівень прибутковості може забезпечити іноземному інвесторові запровадження інвестиційних проектів у таких напрямках [5]:

1) впровадження високопродуктивних технологій вирощування сільськогосподарських культур та утримання худоби й птиці;

2) оновлення та модернізація на базі новітніх технологій підприємств переробної і харчової промисловості;

3) створення потужностей та сировинної бази для виробництва тари і пакувальних матеріалів;

4) розвиток сільськогосподарського машинобудування та виробництво обладнання для масложирової, м'ясо-молочної та хлібопекарської промисловості;

5) налагодження випуску ефективних хімічних засобів захисту сільськогосподарських рослин і ветеринарних препаратів;

6) надання виробничих послуг сільськогосподарським та іншим агропромисловим підприємствам.

Зважаючи на зростаючий вплив діяльності ТНК на комплексність і пропорційність регіонального розвитку України, процеси транснаціоналізації економіки регіонів мають бути керованими як на державному рівні, так і на рівні окремих регіонів у таких напрямках [4]:

1) забезпечення виконання регіонами їхніх функцій у національній стратегії регіонального розвитку;

2) найефективніше використання ресурсів регіонів на основі сполучення внутрішніх і зовнішніх джерел зростання;

3) дотримання вимог економічної безпеки регіонів, загроза якій збільшується в умовах глобалізації.

Для досягнення означеної мети необхідно вдосконалити державну регіональну політику, яка повинна містити блок заходів захисту економічної безпеки регіонів та гарантувати підтримку відстоювання їх інтересів у міжнародних регулюючих структурах, у разі застосування регіонами цілеспрямованої політики щодо залучення капіталів ТНК.

Стратегічно перспективним для державної підтримки є підприємства, які здатні стати ядром ТНК, що опираються на одну глобальну стратегію (5—10 років), а не на різні стратегічні установки щорічного характеру. Початковим етапом створення транснаціональних корпорацій є формування потужних фінансово-промислових груп. Нині в Україні серед десяти основних бізнес-груп наймогутнішими промисловими групами є корпорація «Індустріальний Союз Донбасу» («ІСД»), «Інтерпайп».

Висновки й перспективи подальших досліджень. Ураховуючи вищенаведене, необхідно зазначити, що транснаціональні корпорації мають необхідний потенціал для стимулювання розвитку регіонів України, проте налагодження взаємодії з ТНК потребує формування ефективної системи регулювання їх діяльності на регіональному й національному рівнях.

Перспективними для подальшого дослідження виступають економіко-математичне визначення та обґрунтування проєктів співпраці ТНК і регіонів України.

Література

1. *Азарова Т. В.* Стратегії розвитку транснаціональних корпорацій в контексті підвищення міжнародної конкурентоспроможності країн / Т. В. Азарова, В. І. Охота [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua>.

2. *Бібіков Д. В.* Розвиток ТНК у сучасному політико-економічному середовищі / Д. В. Бібіков // Вісник Дніпропетровського університету.

Серія «Світове господарство і міжнародні економічні відносини». — 2011. — Вип. 3 (10/2). — С. 3—7.

3. *Гонта О. І.* Державне регулювання процесів транснаціоналізації економіки регіонів України / О. І. Гонта [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua>.

4. *Гонта О. І.* Сутність та напрями формування політики транснаціоналізації економіки регіонів України / О. І. Гонта [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua>.

5. *Келару І. О.* Пріоритетні напрямки розвитку ТНК в національній економіці України / І. О. Келару [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua>.

6. *Нестеров І. Г.* Внесок агропромислових транснаціональних корпорацій у забезпеченні продовольчої безпеки України / І. Г. Нестеров [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua>.

7. *Пешко А. В.* Транснаціональні компанії та їх роль у міжнародній інвестиційній діяльності / А. В. Пешко, Г. В. Назаренко [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua>.

Стаття подана до редакції 20.10.2011

УДК 332.12

О. М. Черевко, аспір.,
Інститут географії НАН України

ПРИКОРДОННІ РЕГІОНИ У СИСТЕМІ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ: СВІТОВИЙ ДОСВІД ТА УКРАЇНА

АННОТАЦІЯ. У статті проаналізовано світовий досвід прикордонних регіонів у системі регіонального розвитку. Визначено участь прикордонних регіонів сусідніх держав та інтеграційних утворень у регіональному розвитку Західної Європи, Північної Америки, Латинської Америки, Азії, Африки та України.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: прикордонний регіон, прикордонне співробітництво, регіональне зростання та розвиток.

АННОТАЦИЯ. В статье проанализирован мировой опыт приграничных регионов в системе регионального развития. Определено участие приграничных регионов сопредельных государств и интеграционных образований в региональном развитии Западной Европы, Северной и Латинской Америк, Азии, Африки и Украины.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: приграничный регион, приграничное сотрудничество, региональный рост и развитие.